

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original Article

ประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง
ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเอง
ของผู้ป่วยวัณโรคปอด จังหวัดมุกดาหาร

Effectiveness of self-care promotion program on self-efficacy, expectations for the
treatment outcomes and self-care behaviors of pulmonary tuberculosis patients
in Mukdahan Province

สุพรรณิกา จำปาเทศ¹Supannika Jumpates¹นิยม จันทน์นวล²Niyom Junnual²อนันต์ ไชยกุลวัฒนา²Anun Chaikunwattana²¹สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดมุกดาหาร¹Mukdahan Provincial Health Office²วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข²College of Medicine and Public Health,

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani University

DOI: 10.14456/dcj.2024.38

Received: November 30, 2023 | Revised: July 3, 2024 | Accepted: July 18, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบกึ่งทดลอง แบบกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ทำการวัดก่อนและหลังการทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ทุกประเภทที่อยู่ระหว่างการรักษาในโรงพยาบาล ในจังหวัดมุกดาหาร จำนวน 74 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 37 คน และกลุ่มเปรียบเทียบ จำนวน 37 คน โดยกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเอง ระยะเวลา 8 สัปดาห์ แบ่งเป็น 3 ระยะ มี 5 กิจกรรม คือ ระยะที่ 1 กระบวนการสร้างการรับรู้และความตระหนัก “รักษาสุภาพ” ประกอบด้วย 2 กิจกรรม ระยะที่ 2 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจ “มุ่งสู่สุขภาพทองคำ” ประกอบด้วย 2 กิจกรรม ระยะที่ 3 ติดตามประเมินประสิทธิผล ประกอบด้วย 1 กิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เปรียบเทียบการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ภายในกลุ่มโดยใช้สถิติ paired sample t-test และระหว่างกลุ่มโดยใช้สถิติ independent sample t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ผลการวิจัย พบว่า หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ที่เพิ่มขึ้นจากก่อนการทดลองมากกว่า กลุ่มเปรียบเทียบ (p -value<0.001) ดังนั้น เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรคสามารถพิจารณาประยุกต์ใช้โปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคในการกระตุ้นให้ผู้ป่วยเห็นความสำคัญในการเข้ารับการรักษอย่างต่อเนื่อง และเกิดความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา ส่งผลให้ผู้ป่วยมีพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่ดีขึ้น

ติดต่อผู้พิมพ์ : นียม จันทน์นวล

อีเมล : niyom.j@ubu.ac.th

Abstract

This quasi-pre-post experiment and control research was conducted to evaluate the effectiveness of a self-care promotion program on self-efficacy, expectations for treatment outcomes, and self-care behaviors of pulmonary tuberculosis patients. Data were collected using a questionnaire from a total of 74 patients newly diagnosed with all types of pulmonary tuberculosis undergoing treatment at a hospital in Mukdahan Province. Patients were divided into an experimental group of 37 people and a comparison group of 37 people. The experimental group participated in activities according to the self-care promotion program for a period of 8 weeks, divided into 3 phases with 5 activities: Phase 1, the process of creating awareness of "Health Consciousness" consisting of 2 activities; Phase 2: knowledge exchange process and motivation "Toward Golden Health" consisting of 2 activities; and Phase 3: Monitoring and evaluation of effectiveness consisting of 1 activity. Data were collected using questionnaires. Intra-group comparison was made for self-efficacy perception, expectations for treatment outcomes, and self-care behaviors using the paired sample t-test and inter-group comparison was made using the independent sample t-test at the significance level of 0.05. The research results found that after the study the experimental group had a better changes of the average scores from baseline of self-efficacy, expectations for the treatment outcomes, and self-care behaviors than the comparison group (p -value<0.001). Therefore, TB clinic staff is suggested to apply the self-care promotion program for TB patients to encourage patients on awareness the importance of receiving continuous treatment and to develop expectations for treatment results so that the patients could have better self-care behaviors.

Correspondence: Niyom Junnual

E-mail: Niyom.j@ubu.ac.th

คำสำคัญ

โปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเอง,
การรับรู้ความสามารถตนเอง,
ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา,
พฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด

Keywords

self-care promotion program,
self-efficacy, expectation for the treatment
outcomes, self-care behaviors of pulmonary
tuberculosis patients

บทนำ

สถานการณ์วัณโรคเป็นปัญหาที่สำคัญต่อระบบสาธารณสุขทั่วโลก ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยและเสียชีวิตที่สำคัญของประชากรหลายประเทศ จากรายงานองค์การอนามัยโลก คาดประมาณว่าในปี พ.ศ. 2563 อุบัติการณ์ผู้ป่วยวัณโรครายใหม่และกลับเป็นซ้ำของโลก

สูงถึง 9.9 ล้านคน (127 ต่อแสนประชากร) และในปี พ.ศ. 2562 มีอัตราความสำเร็จการรักษาผู้ป่วยวัณโรครายใหม่และกลับเป็นซ้ำ ร้อยละ 86 ผู้ป่วยวัณโรคดื้อยาหลายขนานหรือดื้อยา Rifampicin (MDR/RR-TB) รายงานจำนวน 1.58 แสนคน⁽¹⁾ สำหรับสถานการณ์และการเฝ้าระวังวัณโรคประเทศไทย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

พบว่า ผู้ป่วยวัณโรครายใหม่และกลับเป็นซ้ำ ของทุกประเภท (คนไทย ไม่ใช่คนไทย และเรือนจำ) ที่ขึ้นทะเบียน จำนวน 71,488 ราย ผู้ป่วยวัณโรคดื้อยาและดื้อยาหลายขนาน จำนวน 1,204 ราย⁽²⁾ สถานการณ์วัณโรคเขตสุขภาพ ที่ 10 ในปี 2564 มีผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่และกลับเป็นซ้ำทุกประเภทที่ขึ้นทะเบียน จำนวน 5,316 ราย ผู้ป่วยวัณโรคดื้อยาและดื้อยาหลายขนาน จำนวน 73 ราย⁽³⁾ ส่วนสถานการณ์วัณโรค จังหวัดมุกดาหาร ในปี 2561-2564 มีผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่และกลับเป็นซ้ำทุกประเภท ที่ขึ้นทะเบียน จำนวน 370 ราย, 405 ราย, 366 ราย และ 371 ราย ตามลำดับ ผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ขึ้นทะเบียน จำนวน 348 ราย, 377 ราย, 339 ราย และ 345 ราย ตามลำดับ อัตราการรักษาสำเร็จ ร้อยละ 83.33, 88.06, 85.54 และ 80.86 ตามลำดับ มีผู้ป่วยขาดยา ร้อยละ 4.60, 2.39, 0.00 และ 0.87 ตามลำดับ มีผู้ป่วยเสียชีวิต ร้อยละ 10.34, 7.42, 9.43 และ 8.40 ตามลำดับ⁽³⁾

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ที่ผ่านมาโรงพยาบาล ทุกแห่งได้ให้บริการการดูแลรักษาผู้ป่วยตามกระบวนการปกติ เช่น มีการให้ความรู้เกี่ยวกับวัณโรคและการปฏิบัติตัว ในการดูแลตนเอง การมาตรวจตามนัดทุกครั้ง การลงพื้นที่ เยี่ยมบ้านผู้ป่วย บางแห่งมีการนำเอานวัตกรรมกระเป๋ ปฏิทินกำกับกับการกินยามาใช้ แต่ยังพบว่าการดำเนินการ ดังกล่าวยังไม่เพียงพอ และยังไม่ครอบคลุมในผู้ป่วย ทุกราย เนื่องจากผู้ป่วยบางรายยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับวัณโรคไม่ถูกต้องเพียงพอ มีการใช้ยาสมุนไพร ร่วมกับการรับประทานยารักษาวัณโรค การปฏิบัติตัวตาม แนวทางการรักษาและการป้องกันการแพร่เชื้อวัณโรค ยังไม่ถูกต้อง จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา มีการ ประยุกต์ทฤษฎีความสามารถของตนเอง (Self-efficacy theory)⁽⁴⁾ และการให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการ พัฒนาทักษะ (The Information-Motivation Behavioral Skills Model)⁽⁵⁾ มาใช้ในหลายงานวิจัย เช่น โปรแกรม ส่งเสริมสุขภาพต่อความรู้ การรับรู้ความสามารถของตนเอง และพฤติกรรมการดูแลตนเองในผู้ป่วยวัณโรคปอด

ใหม่ พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ความสามารถของตนเอง และพฤติกรรมการดูแลตนเอง มากกว่าก่อนการทดลองและมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)⁽⁶⁾ และโปรแกรม แบบแผนการให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนา ทักษะ ร่วมกับการกำกับกับการรับประทานยาผ่านวิดีโอ ในผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ พบว่า กลุ่มทดลองมีความรู้เกี่ยวกับวัณโรคและพฤติกรรมการดูแลตนเอง หลังทดลองและระยะติดตาม ผลเพิ่มขึ้นกว่าก่อนทดลอง และมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)⁽⁷⁾ เพื่อให้ผู้ป่วยวัณโรคปอดเกิดการรับรู้คุณค่า และความสามารถตนเอง เกิดทักษะในการปฏิบัติตนตาม แนวทางการรักษาวัณโรคที่ถูกต้องเหมาะสม

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาวัณโรคปอดจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ป่วยต้องมีการรับรู้ความสามารถตนเอง และรับรู้ผลลัพธ์ของการปฏิบัติตนตามแนวทางการรักษาวัณโรคปอดที่ถูกต้องเหมาะสม รวมถึง การให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาทักษะ ถือเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อ พฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรค และเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและส่งเสริม การรักษาผู้ป่วยวัณโรคปอดให้ประสบความสำเร็จ ในอนาคต จึงทำการวิจัยเพื่อประเมินประสิทธิผลของ โปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด จังหวัดมุกดาหาร โดยประยุกต์ทฤษฎีความสามารถของตนเอง ร่วมกับการให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาทักษะ มาออกแบบกิจกรรมโปรแกรม เพื่อสร้างการรับรู้ความสามารถตนเองและสร้างความ มั่นใจในการปฏิบัติตนตามแนวทางการรักษาวัณโรคปอด อย่างถูกต้องเหมาะสมของผู้ป่วย รวมถึงสามารถนำผล ของโปรแกรมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานป้องกันการ เกิดวัณโรคปอดในพื้นที่อื่นต่อไป

วัสดุและวิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) แบบ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ทำการวัดก่อนและหลังการทดลอง โดยเปรียบเทียบการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด ระยะเวลารวมตามโปรแกรม 8 สัปดาห์ ระหว่างกันยายน 2565 ถึงกรกฎาคม 2566 คำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้โปรแกรม G*Power ระบุค่าพารามิเตอร์ที่จำเป็น ได้แก่ α err prob=0.05, Power($1-\beta$ err prob)=0.90, Effect size=0.80⁽⁸⁾ ได้ขนาดตัวอย่างขั้นต่ำกลุ่มละ 34 คน ผู้วิจัยปรับเพิ่มขนาดตัวอย่างร้อยละ 10 ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ใช้ขนาดตัวอย่างทั้งหมด 74 คน ด้วยวิธีสุ่มอย่างง่ายเลือกพื้นที่โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง จำนวน 4 อำเภอ จาก 6 อำเภอ เนื่องจากมีบริบทและการให้บริการของคลินิกวัณโรคในรูปแบบเดียวกัน (จังหวัดมุกดาหารมี 7 โรงพยาบาล เป็นโรงพยาบาลทั่วไปขนาด 350 เตียง 1 แห่ง และโรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง 6 แห่ง) แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 37 คน จากโรงพยาบาลคำชะอี และโรงพยาบาลหนองสูง เป็นกลุ่มเปรียบเทียบ จำนวน 37 คน จากโรงพยาบาลนิคมคำสร้อย และโรงพยาบาลดอนตาล จากนั้นคัดเลือกผู้ป่วยวัณโรคปอดทุกประเภทที่อยู่ระหว่างการรักษาอย่างน้อย 1 สัปดาห์เป็นกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์การคัดเลือกเข้า คือ เป็นผู้ป่วยวัณโรคปอดรายใหม่ที่ขึ้นทะเบียนรักษาในคลินิกวัณโรค ระหว่างกันยายน 2565 ถึงกรกฎาคม 2566 ในจังหวัดมุกดาหาร เป็นคนไทย มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และยินดีเข้าร่วมกิจกรรมเกณฑ์การคัดเลือกรายการ คือ ผู้ป่วยมีสภาพร่างกายที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น เป็นผู้ป่วยติดเตียง และผู้ป่วยวัณโรคปอดที่พัฒนาเป็น MDR-TB XDR-TB

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ โปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเอง ที่ผู้วิจัยปรับใช้จากงานวิจัยของ สมัญญา มุขอาษา⁽⁹⁾ โดยการประยุกต์ทฤษฎีความสามารถ

ของตนเองร่วมกับรูปแบบการให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาทักษะ ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ดังนี้

ระยะที่ 1 กระบวนการสร้างการรับรู้และความตระหนัก “รักษาสุภาพ”

กิจกรรมที่ 1 บรรยายประกอบสื่อ (ภาพพลิก) สร้างการรับรู้เกี่ยวกับวัณโรค การเกิดโรคและแพร่กระจายของเชื้อโรค กระบวนการรักษา การปฏิบัติตนในการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง และการป้องกันการแพร่เชื้อ โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรค โรงพยาบาลคำชะอี และโรงพยาบาลหนองสูง

กิจกรรมที่ 2 การพัฒนาทักษะ โดยการสาธิตการปฏิบัติตนในการดูแลตนเองตามแนวทางการรักษา การป้องกันการแพร่กระจายเชื้อวัณโรค การใช้กระเป๋าสวมหน้ากากอนามัย และปฏิบัติตนตามคู่มือ โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรค

ระยะที่ 2 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจ “มุ่งสู่สุขภาพทองคำ”

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมกลุ่มพูดคุย ชักถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดูแลตนเองร่วมกันของผู้ป่วย โดยผู้วิจัย เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรค และผู้ป่วยวัณโรค

กิจกรรมที่ 4 เยี่ยมบ้านให้กำลังใจโดยเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรค ของโรงพยาบาลคำชะอี และโรงพยาบาลหนองสูง และกำกับติดตาม กระตุ้นเตือนการปฏิบัติตัว

ระยะที่ 3 ติดตามประเมินประสิทธิผลการใช้โปรแกรม

กิจกรรมที่ 5 ประเมินการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา พฤติกรรมการดูแลตนเอง และมอบของที่ระลึกให้กับผู้ป่วยที่สามารถปฏิบัติตัว และการดูแลตนเองได้สม่ำเสมอเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ซึ่งพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทดสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านวัณโรค และด้านพฤติกรรมศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มี

ความคล้ายคลึงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 2 การรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรค จำนวน 18 ข้อ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด (5 คะแนน) มาก (4 คะแนน) ปานกลาง (3 คะแนน) น้อย (2 คะแนน) และน้อยที่สุด (1 คะแนน) โดยทุกข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา 0.50 ขึ้นไป ความเชื่อมั่นมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาคเท่ากับ 0.84

ส่วนที่ 3 ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค จำนวน 14 ข้อ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด (5 คะแนน) มาก (4 คะแนน) ปานกลาง (3 คะแนน) น้อย (2 คะแนน) และน้อยที่สุด (1 คะแนน) โดยทุกข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา 0.50 ขึ้นไป ความเชื่อมั่นมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาคเท่ากับ 0.83

ส่วนที่ 4 พฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรค จำนวน 14 ข้อ ข้อคำถามเป็นแบบวัดค่าความถี่ในการปฏิบัติตัว คือ ปฏิบัติเป็นประจำ (3 คะแนน) ปฏิบัติเป็นบางครั้ง (2 คะแนน) ไม่เคยปฏิบัติเลย (1 คะแนน) โดยทุกข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหาตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ความเชื่อมั่นมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาคเท่ากับ 0.84

วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรคดำเนินกิจกรรมตามโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด ระยะเวลา 8 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มเปรียบเทียบได้รับการรักษาตามกระบวนการปกติของโรงพยาบาล โดยทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ก่อนการทดลอง และหลังสิ้นสุดการทดลองในสัปดาห์ที่ 8

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และใช้สถิติเชิงอนุมาน เปรียบเทียบคุณลักษณะของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ด้วย Chi-square และ Fisher's exact test วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเอง ได้แก่ เปรียบเทียบก่อนและหลัง ภายในกลุ่มทดลอง และกลุ่มเปรียบเทียบ โดยใช้ paired sample t-test และเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง โดยใช้ independent sample t-test

จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หมายเลขใบรับรอง UBU-REC-89/2565 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2565

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยประเมินประสิทธิผลของโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม ครั้งแรกในสัปดาห์ที่ 1 และเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 หลังได้รับการรักษาแล้ว 8 สัปดาห์ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญในการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ มีความคล้ายคลึงกัน คือ เป็นผู้ป่วยเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี มีสถานภาพสมรส ไม่มีโรคประจำตัว คนในครอบครัวไม่มีประวัติป่วยเป็นวัณโรคปอด ส่วนข้อมูลที่มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ระดับการศึกษา กลุ่มทดลองส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 59.50 กลุ่มเปรียบเทียบสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

ร้อยละ 56.80 การประกอบอาชีพ กลุ่มทดลองส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 64.90 กลุ่มเปรียบเทียบ ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน/ว่างงาน ร้อยละ 37.80 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน กลุ่มทดลองมีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 75.70 กลุ่มเปรียบเทียบมีรายได้มากกว่า 5,000

บาท ร้อยละ 54.10 ระยะเวลาที่รักษามาแล้ว กลุ่มทดลอง ส่วนใหญ่ได้รับการรักษาแล้ว 2 เดือน ร้อยละ 48.60 กลุ่มเปรียบเทียบส่วนใหญ่ได้รับการรักษาแล้ว 1 เดือน ร้อยละ 62.20 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ของกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ

Table 1 General characteristics of experimental and comparison groups

General information	Experiment (n=37)		Comparison (n=37)		p-value
	quantity	percentage	quantity	percentage	
Sex					0.800 ^a
Male	25	67.60	27	73.00	
Female	12	32.40	10	27.00	
Age group					0.999 ^a
<60 years	19	51.40	19	51.40	
60 years and over	18	48.60	18	48.60	
Education level					0.006 ^b
Not studying	4	10.80	0	0.00	
Primary education	22	59.50	13	35.10	
Secondary education	10	27.00	21	56.80	
Bachelor's degree or higher	1	2.70	3	8.10	
Status					0.610 ^b
Single	6	16.20	9	24.30	
Married	29	78.40	25	67.60	
Widowed/Divorced/Separated	2	5.40	3	8.10	
Occupation					0.025 ^b
Not working/Unemployed	7	18.90	14	37.80	
Government service/State enterprise	2	5.40	5	13.50	
Farmer	24	64.90	10	27.00	
Trading/Personal business	2	5.40	4	10.80	
General contractor/Company employee	2	5.40	4	10.80	
Total average monthly income					0.017 ^a
< 5,000 baht	28	75.70	17	45.90	
More than 5,000 baht	9	24.30	20	54.10	
Congenital disease					0.140 ^a
No congenital disease	21	56.80	28	75.70	
Have congenital disease	16	43.20	9	24.30	
Duration of treatment					0.037 ^b
1 month	15	40.50	23	62.20	
2 months	18	48.60	14	37.80	
3 months	4	10.80	0	0.00	
History of pulmonary tuberculosis of family members					0.199 ^b
No	32	86.50	36	97.30	
Yes	5	13.50	1	2.70	

^aChi-square test, ^bFisher's exact test

2. ประสิทธิภาพของโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด จังหวัดมุกดาหาร พบว่า

1) หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.001$ (mean diff=9.65±2.64, 95% CI: 2.45–6.35) คะแนนเฉลี่ยความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.001$ (mean diff=5.85±1.40, 95% CI: 23.09–6.25) และคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p = 0.008$ (mean diff=2.11±1.08, 95% CI: 0.28–1.76) กลุ่มเปรียบเทียบมีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.001$ (mean diff=6.76±1.74, 95% CI: 6.39–11.16) คะแนนเฉลี่ยความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p < 0.001$ (mean diff=3.89±1.99, 95% CI: 4.00–7.07) และคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคมากกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $p = 0.006$ (mean diff=1.19±, 95% CI: 0.25–1.37)

2) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนการศึกษาระหว่างกลุ่มที่ได้รับการทดลอง และกลุ่มเปรียบเทียบของการรับรู้ความสามารถตนเอง

ในการรักษาวัณโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเอง พบว่ากลุ่มทดลองแตกต่างจากกลุ่มเปรียบเทียบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.001$) หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรคมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ (mean diff=3.02±0.35, 95% CI: 1.14–5.33) มีคะแนนเฉลี่ยความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรคมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ (mean diff=1.53±0.65, 95% CI: 1.10–4.89) และมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการดูแลตนเองมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ (mean diff=1.41±0.24, 95% CI: 1.49–3.31)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหลังได้รับการกิจกรรมตามโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองสามารถพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด กลุ่มทดลอง มีการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์การรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ เนื่องจากได้รับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับโรควัณโรคที่ถูกต้องเหมาะสม ทบทวนปัญหาและการปฏิบัติตัวตามแนวทางการรักษาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ของตนเองกับเพื่อนผู้ป่วย ทำให้มีการแลกเปลี่ยนและรับรู้การปฏิบัติตนที่ถูกต้อง เกิดแรงกระตุ้นที่มีความมั่นใจ ซึ่งส่งผลต่อการมีพฤติกรรมการดูแลตนเองที่ถูกต้องและเหมาะสมเพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คะแนนเฉลี่ยการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรค ภายในกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ก่อนและหลังการทดลอง

Table 2 Mean±SD of before, after and difference between after and before of self-efficacy for tuberculosis treatment, expectations for the results of tuberculosis treatment and self-care behavior of tuberculosis patients

Outcomes	Experiment (n=37)	Comparison (n=37)	95%CI of Exp-Com	p-value*
Self-efficacy				
Before	76.37±6.48	76.24±5.93	0.13-0.55	0.001
After	86.02±3.84	83.00±4.19	1.14-5.33	0.001
Diff=After-Before	9.65±2.64	6.76±1.74	5.08-10.14	<0.001
95% CI of the diff	(2.45-6.35)	(6.39-11.16)		
p-value**	<0.001	<0.001		
Expectations				
Before	60.35±4.52	60.78±5.76	0.43-1.24	0.001
After	66.10±3.12	64.67±3.77	1.10-4.89	0.001
Diff=After-Before	5.85±1.40	3.89±1.99	2.01-5.71	<0.001
95% CI of the diff	3.09-6.25	4.00-7.07		
p-value**	<0.001	<0.001		
Selfcare behaviors				
Before	39.59±2.12	39.10±2.74	0.49-0.62	0.001
After	41.70±1.04	40.29±1.28	1.49-3.31	<0.001
Diff=After-Before	2.11±1.08	1.19±1.46	1.46-2.92	<0.001
95% CI of the diff	0.28-1.76	0.25-1.37		
p-value**	0.008	0.006		

*2-independent sample t-test **paired t-test

วิจารณ์

จากผลการวิจัยโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองต่อการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษา และพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด จังหวัดมุกดาหาร โดยการประยุกต์ทฤษฎีความสามารถของตนเอง ร่วมกับรูปแบบการให้ข้อมูล การสร้างแรงจูงใจ และการพัฒนาทักษะ พบว่าหลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรคดีกว่าก่อนการทดลอง และการรับรู้ดังกล่าวของกลุ่มทดลองเพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ สอดคล้องกับหลายงานวิจัยที่ผ่านมา^(6, 9-11) ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อผู้ป่วยกลุ่มทดลองได้รับรู้ข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับวัณโรค การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อ

การปฏิบัติตนในการป้องกันและรักษาวัณโรค การได้พูดคุย ซักถาม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลตนเองร่วมกันของผู้ป่วย ทำให้เกิดการรับรู้ความสามารถตนเอง และปฏิบัติตามแผนการรักษาวัณโรคได้อย่างถูกต้องมากขึ้น ทำให้มีพฤติกรรมดูแลตนเองที่ถูกต้องและเหมาะสมเพิ่มขึ้นได้ เช่น การรับประทานยา การปฏิบัติตนเมื่อเกิดอาการข้างเคียงจากการกินยา การจัดการกับความเครียดระหว่างการรักษา การป้องกันการแพร่กระจายเชื้ออย่างถูกวิธี การหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง และการทำความสะอาดที่พักอาศัย

ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค พบว่า หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรคมากกว่าก่อนการ

ทดลอง และความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นภายหลังการศึกษาของกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ สอดคล้องกับการศึกษาประสิทธิภาพของโปรแกรมการประยุกต์ทฤษฎีแรงจูงใจในการป้องกันโรคต่อพฤติกรรมป้องกันวัณโรคปอดของผู้ดูแล⁽¹²⁾ เนื่องจากการได้รับข้อมูลที่ต้องการ ได้รับการส่งเสริมให้เกิดการรับรู้ความสามารถตนเอง การพัฒนาทักษะการปฏิบัติตนในการดูแลตนเอง และแรงจูงใจ จนเกิดทัศนคติหรือรับรู้ความเสี่ยงที่จะเกิดผลเสียต่อสุขภาพ ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความมั่นใจในการที่จะปฏิบัติตามแนวทางการรักษาวัณโรคอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยทราบว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร และเมื่อทำเสร็จแล้วจะได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้อย่างไร เมื่อเกิดความคาดหวังต่อผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ก็จะเกิดแรงผลักดันหรือแรงจูงใจที่สำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดูแลตนเอง

พฤติกรรมในการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด พบว่าภายหลังการศึกษา กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่เพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ สอดคล้องกับหลายงานวิจัยที่ผ่านมา^(7,13-14) เนื่องจากเมื่อได้รับกิจกรรมตามโปรแกรมที่เน้นให้ผู้ผู้ป่วยได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การปฏิบัติตนในการดูแลตนเองร่วมกัน เช่น การรับประทานยา การมาตรวจตามนัด การปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่ การป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ และเปิดโอกาสให้ผู้ผู้ป่วยได้ซักถามในประเด็นที่สงสัย เมื่อผู้ป่วยได้รับข้อมูลความรู้ที่ต้องการ จะส่งผลให้ผู้ผู้ป่วยมีพฤติกรรมในการดูแลตนเองในการรักษาวัณโรคอย่างถูกต้อง

ดังนั้นเมื่อกลุ่มทดลองมีการรับรู้เกี่ยวกับวัณโรคที่ต้องการเหมาะสม รับรู้ความสามารถของตนเอง และคาดหวังในผลลัพธ์ที่ได้จากการปฏิบัติตัวตามแนวทางการรักษาวัณโรค รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดูแลตนเองจากผู้ป่วยวัณโรคคนอื่น การได้รับแรงกระตุ้นจากผู้วิจัย เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกก็จะส่งผลให้ผู้ผู้ป่วยเกิดแรงจูงใจและมีพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้จากค่าเฉลี่ยของคะแนนที่เพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการทดลอง

และมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดในการศึกษา เนื่องจากยังขาดการประเมินความพึงพอใจและข้อเสนอแนะในการเข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรมของผู้ป่วย และเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรคในโรงพยาบาลที่ผู้วิจัยได้นำโปรแกรมไปใช้

สรุป

การดำเนินกิจกรรมโปรแกรมส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคปอด จังหวัดมุกดาหารครั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ผู้ป่วยได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัณโรค ทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติตามแนวทางการรักษาวัณโรค เกิดการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค และพฤติกรรมในการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรค หลังการทดลองพบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนการรับรู้ความสามารถตนเองในการรักษาวัณโรค ความคาดหวังในผลลัพธ์ของการรักษาวัณโรค พฤติกรรมในการดูแลตนเองของผู้ป่วยวัณโรคเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการทดลอง และมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ

ข้อเสนอแนะ

กิจกรรมตามโปรแกรมที่ศึกษานี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยวัณโรคปอดทุกประเภทให้ครอบคลุมในทุกอำเภอ ในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร โดยเน้นการเสริมสร้างการรับรู้ความสามารถตนเอง ความคาดหวังในผลลัพธ์การรักษา และการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดูแลตนเองร่วมกันของผู้ป่วยและเจ้าหน้าที่ประจำคลินิก เพื่อสร้างกำลังใจในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสมของผู้ป่วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกวัณโรคของโรงพยาบาลนิคมคำสร้อย โรงพยาบาลดอนตาล โรงพยาบาลคำชะอี โรงพยาบาลหนองสูง ที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ และขอขอบพระคุณผู้ป่วย

วัณโรคปอดทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือเสียสละเวลา
เข้าร่วมในการศึกษาวิจัยจนทำให้การศึกษาค้นคว้าสำเร็จ
ลงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. World Health Organization. Global tuberculosis report 2021. Geneva: World Health Organization; 2021.
2. Ministry of Public Health (TH), Department of Diseases Control, Tuberculosis Division. Report on the situation and surveillance of tuberculosis in Thailand [Internet]. [cited 2021 Mar 31]. Available from: <https://www.tbthailand.org/download/form/> (in Thai)
3. Mukdahan Provincial Public Health Office. NTIP tuberculosis report 2021 [Internet]. [cited 2021 Sep 22]. Available from: <https://ntip-ddc.moph.go.th/ui/form/MainFeedSummary.aspx> (in Thai)
4. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. New York: W.H. Freeman; 1997.
5. Fisher WA, Fisher JD, Harman J. The information-motivation behavioral skill model: A general social psychological approach to understanding promoting health behavior. In: Suls J, Wallston K, editors. Social psychological foundation of health and illness. 1th ed. Malden: Blackwell 2003;82-106.
6. Krutsiri U. Effects of health promotion program on knowledge, self-efficacy, and self-care behaviors among new pulmonary tuberculosis patients, Banpong Hospital. Journal of Research for Health Improvement and Quality of Life 2021;1(3):24-34. (in Thai)
7. Somsorn S, Pichayapinyo P, Lagampan S. Effects of information, motivation and behavioral skills model with video observed therapy program among new pulmonary tuberculosis patients in Nonthaburi Province. Journal of Health and Nursing Research 2022;38(1):241-53. (in Thai)
8. Cohen JM, Uphoff NT. Rural development participation: Concepts and measures for project design, implementation and evaluation. New York: Rural Development Committee. The Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University Rural Development Monograph; 1977.
9. Mukarsa S. Effects of a health promotion program by applying the theory of empowerment in new smear positive pulmonary tuberculosis patients. Journal of Medicine and Health Sciences 2017;24(1):13-27. (in Thai)
10. Noorratri E, Margawati A, Dwidiyanti M. Improving self-efficacy and physical self-reliance of patients with Pulmonary Tuberculosis through mindfulness. Nurse Media J Nurs 2016;6(2):81-90.
11. Lim R, Semitala F, Atuhumuza E, Sabiti L, Namakula-Katende J, Muyindike W, et al. Patient choice improves self-efficacy and intention to complete tuberculosis preventive therapy in a routine HIV program setting in Uganda. Plos one 2021;16(2):e0246113.
12. Singchui W. Effectiveness of protection motivation application program on TB prevention behavior of caregiver. Journal of Public Health Nursing 2013;27(3):14-26. (in Thai)
13. Prasansueb P. Effects of group process and social supports on treatment of pulmonary tubercular patients at the tuberculosis clinics, Maha Chana Chai Hospital and Kho Wang Hospital in Yasothorn

Province. Mahasarakham University 2009. (in Thai)
14. Pasurakul S. Effects of a self-regulation program
and social support on attitude toward treatment,
self-care behavior and tuberculosis treatment

success rate in pulmonary tuberculosis patients.
The Journal of Faculty of Nursing Burapha
University 2023;20(4):57-67. (in Thai)